

Berchem: merkwaardige woningen, wanden en wallen

Wandeling '25 jaar districten' (uitgebreid)

INLEIDING

Om de 25^e verjaardag te vieren van de districten, biedt het Antwerpse stadsbestuur in elke deelgemeente een wandeling in lusvorm aan. Daarvoor dient het platform *routeyou.com*¹. Dit aanbod blijft de basis voor onderstaande tekst, waarvan een korte versie in ons ledenblad 'Berthout' voor juli-augustus '26 komt. De prozaïsche Uitbreidingsstraat die de zuidrand van Oud-Berchem markeert, suggereerde ons de hoogtepunten van de nieuwe wandeling in district Berchem aan te vullen met bijkomende informatie die je op dit parcours tegenkomt.

Websites van de bestemming (app: RouteYou)

QR:

Directe link:

Statige huizen en internationale street art

[App.routeyou.com/nl-be/route/view/18346518](https://app.routeyou.com/nl-be/route/view/18346518)

Als bijlage vind je achteraan dit document het gereconstrueerde parcours als TopoMapView. Alle foto's zijn eigen opnamen.

BEZIENSWAARDIGHEDEN

Grotesteenweg (Berchem) / Mechelsesteenweg (Antwerpen)

Dit is de verbindingsweg, 's *Heerenstraete* (benaming rond 1500), naar Mechelen (en Brussel, genummerd als N-1) waarlangs de oudste Berchemse bewoning als een lint langsheen lag.

Terzijde, oost en west, was ooit landbouwgebied, waarvan een enkele benaming als Boomgaardstraat de grens met historisch Antwerpen markeert. Daarvan getuigt nog De Hand, aan de hoek met het Harmoniepark.

Grotesteenweg 13: Hotel Meeûs - het toekomstige districtshuis

Aan huisnummer 13 is het huidige vrederegerecht van het 8e kanton oorspronkelijk een privéwoning, zeg maar een luxueus stadspaleis: 'Hotel Meeûs' (1898). Om de hoek, aan Kardinaal Mercierlei 9, bevinden zich nog de koetsierswoning en stallingen.

¹ Op dit platform kan je een gratis account maken, zeker indien je een abonnement hebt op bepaalde kranten van het Mediahuis.

De opdrachtgever, Jules Meeûs, was jeneverstoker van Het Anker; ook voor dat bedrijfsgebouw aan de *Oudeleeuwenrui* deed hij een beroep op architecten Jean-Baptiste en Emile Vereecken, ontwerpers van talrijke herenhuizen.

Vader en zoon behielden een conventionele eclectische stijl, die een evolutie kende van (neo-)classicisme naar (eveneens neo-)renaissance en barok met meer ornamenten.

Je betreedt het gebouw – misschien bij gelegenheid van een huwelijk - langs een indrukwekkende traphal en kan in het interieur de muurschilderingen bewonderen die taferelen uit de geschiedenis van Berchem verbeelden. Dat was een initiatief van een volgende eigenaar, bestendig afgevaardigde Karel Van Nuyen, en werk van de Berchemse kunstschilder Jos Ratinckx.

Gemeente Berchem verwierf het gebouw in 1930 voor haar administratie. Kort tevoren, in 1926, was het identieke, links aansluitende pand van het ensemble gesloopt en vervangen door een handelspand (vandaag kunstgalerie Campo) en een appartementsgebouw met een bioscoop ('Berchem Palace' ??).

Meer lezen > inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10932 en /10964

Architect Jean-Baptiste Vereecken > inventaris.onroerenderfgoed.be/personen/6336

Architect Emile Vereecken > inventaris.onroerenderfgoed.be/personen/6333

Kunstschilder Jos Ratinckx > inventaris.onroerenderfgoed.be/personen/11144

Oud-Berchem

De lange *Ferdinand Coosemansstraat* (voorheen *Bakkersstraat*) biedt je aan de rechterzijde een doorkijkje in de smalle straatjes van Oud-Berchem (*bestel nooit een taxi naar de Telefoonstraat!*). Door autoverkeer te weren en de aanleg van geveltuinjes en beplanting in het wegdek, is de woonkwaliteit van de buurt verbeterd. Het GvA-artikel over de hoofdassen van Oud-Berchem, *Driekoningenstraat/Statiestraat* en *Victor Jacobslei* kreeg zelfs de titel 'Oud-Berchem, de hipste wijk van 't Stad' in *Gazet van Antwerpen* van 15 juni '24.

Nieuwbouw op nr. 124 en volgende vervangt een industriële wasserij maar de oudste van deze woningen gaan terug tot 1850; dat er in het hart een *De Brouwerstraat* doorloopt, verwijst naar de verkaveling van gronden door de industriëlen voor hun arbeiders. De straatnamen *Berthout* en *Woeringen* roepen dan weer een stukje vaderlandse – dat is, vooral Brabantse – geschiedenis op.

Als het parochiecentrum 't Oud Kapelleke (nr 127) open is, heb je al een eerste gelegenheid tot verfrissing! In 1899 was dit de voorlopige Sint-Hubertuskerk. Ter hoogte van huisnummer 145 – de historische pastorie (1906) - kijk je naar de achterzijde van het koor van de échte, maar ontwijde, Sint-Hubertuskerk (1914-1916). Ook de buurt rondom *Victor Jacobslei* heette ooit Nieuw Kwartier in 1900; straks komt er nog een nieuwer.

Na het kruisen van de lange *Boomgaardstraat* – grens Antwerpen-Berchem, langsheen een historische beek – bereikt je via de *Cobdenstraat* een doorgang onder de spoorlijn².

Transvaalstraat en *Pretoriastraat* symboliseren de sympathie voor de Grote Trek van de Zuid-Afrikaanse Boeren. Napoleon en Waterloo zijn ook present in het stadsdecor.

Meer lezen

Pastorie inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10912

Sint-Hubertuskerk > inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/11055

Over Hubertus van Luik > heiligen.net/heiligen/11/03/11-03-0727-hubertus.php

² RouteYou laat je door Van Luppenstraat stappen met als extra'tje dat je een insteek hebt naar het Groen Kwartier.

Zurenborg

Onder deze naam – die verwijst naar een hoeve en lusthof uit de 16e eeuw met boerderij, op de zure gronden terzijde de Potvliet – gaat een vrij grote wijk door, waarvan enkel het zuidoostelijke deel tot Berchem behoort; dat was het gevolg van een ruil van o.a. Middelheim met stad Antwerpen (in 1912). Het Antwerpse deel heeft de *Dageraadplaats* als centrum van stervormige aangelegde straten vernoemd naar sterrenbeelden.

De centrale as in Berchem, *Cogels-Osylei*, verwijst naar de eigenaars na 1837; baron J.J.R. Osy, zoon Eduard Osy en dienst zwager John Cogels. Na de aanleg van het ringspoor (1872-1874) ontwikkelden ze hun gronden, eerst als een industriezone. Het goederenstation Borgerhout leeft nog door via een merkwaardige straatnaam, maar van de eindhalte van de buurtspoorweg, latere stelplaats en van de gasfabriek zijn er geen grote zichtbare sporen over.

De projectontwikkelaars, 'Maatschappij van het Oosten' en 'Maatschappij voor het Bouwen van Burgerhuizen', later gefuseerd, legden onder het bestuur van Louis Luyckx vrij strikte regels op, die het algemene uitzicht van de wijk bepalen: een brede centrale straat met voortuintjes en gevels onderworpen aan goedkeuring en toezicht. Door de bouw binnen de tijdsspanne van enkele decennia rond de eeuwwisseling, in modieuze contemporaine stijlen met de nodige afwisseling, ontstond een uniek architectonisch geheel uit deze Belle époque. Antwerpse bouwmeesters-met-naam tekenden elk voor meerdere woningen, huizengroepen, soms smallere gevels of heuse stadsvilla's voor de gegoede burgerij.

Zoek maar op het oeuvre van > Jos Bascourt, Jacques De Weerd, Edward Dieltiens, Jules Hofman, Frans Smet-Verhas, Etienne Stordiau, F. Van Dijk, de bureaus Cols-Defever en Bilmeyer-Van Riel.

Geniet van de afwisseling in het materiaalgebruik, van de eclectische vormen en de kleuren, van de fantasie in de overdadige versiering. De pareltjes van art nouveau (de zweeps slagstijl) zijn meestal te zien aan de kleinere bouwsels.

Rond 1960 was de wijk nochtans in algemeen verval; met Renaat Braem als voorvechter werd ze gered van de projectontwikkelaars. In 1980 werd het geheel als stadsgezicht en 170 huizen individueel beschermd.

Na een heraanleg van het wegdek met kasseien, kopte *Gazet van Antwerpen* op 27 september '25 "Nu kan ik pas echt een trotse bewoner zijn".

Meer lezen over Zurenborg > inventaris.onroerendergoed.be/themas/17286

En voor deel 'Berchem' > */erfgoedobjecten/120661

Meeting of Styles: een openluchtmuseum dat nooit sluit

Wie met ons de wandeling 'Street Art in Berchem' gevolgd heeft, is al goed op de hoogte van deze hedendaagse kunststrekking in de publieke ruimte.

Echt hedendaagse stijl-ontmoetingen, en elke zomer opnieuw nieuw: de lange gevelrijen van de vroegere gasfabriek (*Krugerstraat-Minckelersstraat*), zijn een festival van de street art (foto, 15.06. '25)

Het district Berchem ziet zichzelf graag als een centrum van deze kunst – op de rand van het vandalisme - en stapte over van gedogen naar promoten, met een eigen bevoegde districtsschepen.

Geniet ook hier van kleurrijke afwisseling en ongetemde fantasie van graffiti en tags, ook wanneer je langs de Uitbreidingsstraat en het stationsgebouw loopt.

Van Grote omwalling tot natuurgebied: park Brialmont

Door de aanleg van de Antwerpse vestinggordel (1859-1865) begon een deel van Berchem tot de Antwerpse binnenstad te behoren. De ontwerper van de forten, Henri-Alexis Brialmont krijgt nu de eer van het park dat het natuurgebied Wolvenberg (*wolve = verplaatsbaar houten hutje*), de gracht van de Brilschans (*lunet = voorwerk van een verdediging*) en het De-Villegas-parkje samenbrengt en met nieuwe infrastructuur als recreatiegebied bestemd is.

Wandelpaden, de Berchembrug en het Ringfietspad doorkruisen het.

Maar bescherming van een welbepaald natuurelement dat zich vlakbij bevindt, vond al plaats in 1949, namelijk van de beuk voor de Willibrorduskerk, die we straks tegenkomen.

Koninklijkelaan: de stijlen van het Interbellum

Nog voor de Eerste Wereldoorlog brak de bebouwing door de wallen en kreeg de buitenkant de naam 'Nieuwkwartier' (samen met Groenenhoek). De centrale as laat je zien dat 'hedendaags' bouwen in de 1920's-1930's nog voortging op de eclectische beaux-arts-stijl of cottagestil of vooroefde als art-deco en nieuwe zakelijkheid.

Een voorbeeld van deze laatste, strakke geometrische stijl, is het hoekhuis, nr. 42-46 aan het kruispunt met de *Elisabethlaan*, Résidence du Centenaire.

Dat kruispunt kreeg in 1930 – toen het hele land officieel tweetalig was – een herdenkings-monument 'aan onze helden/à nos héros' van WO-I van Emiel Van Averbek. Josué Dupon ontwierp de figuur bovenaan de naald, godin Minerva op het paard Pegasus die een gesneuvelde soldaat ten hemel draagt.

Meer lezen op de Inventaris Onroerend Erfgoed (= online Bouwen door de eeuwen heen)

Koninklijkelaan > inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/2304

Elisabethlaan > inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/2507

Résidence du Centenaire > inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10978

Oorlogsmonument > inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/217264

Begraafplaats Floraliënhof (1884)

Dé gesneuvelde van 1830, Frederik de Merode, kreeg zijn monument op dit kerkhof.

Neem de ingang van de begraafplaats en begin aan een zwerfende verkenningstocht. Het berkenbosje is een nieuwe manier om militaire en burgerslachtoffers van WO-II te gedenken. Berchemse beroemdheden zoals burgemeesters (Frans Van Hombeeck en mw Renée Suerickx-De Marbaix), politici (Hendrik Marck), kunstenaars (Jos Ratinckx) en een voetballer (Ludo Coeck) vonden hier hun rustplaats. Ook de monumenten en zerken, van vroeger of nu, zijn dikwijls door gerenommeerde beeldhouwers ontworpen.

De *Floraliënlaan* is de oorspronkelijke Oude baan en zou je, langsheen het dak boven de Craeybeckxtunnel (E19) iets laten aanvoelen van het ontwerp 'Groene Singel': een aaneengesloten lint dat rond de stad en de Ring R1 gelegd wordt, van Park Spoor Noord tot Hoboken-Polder. Verlaat even het ringfietspad waar de rood-witte/rood-gevel merktekens van de GroteRoutes je doorheen het parkje leiden.

Meer lezen > inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10910

Sint-Willibrorduskerk

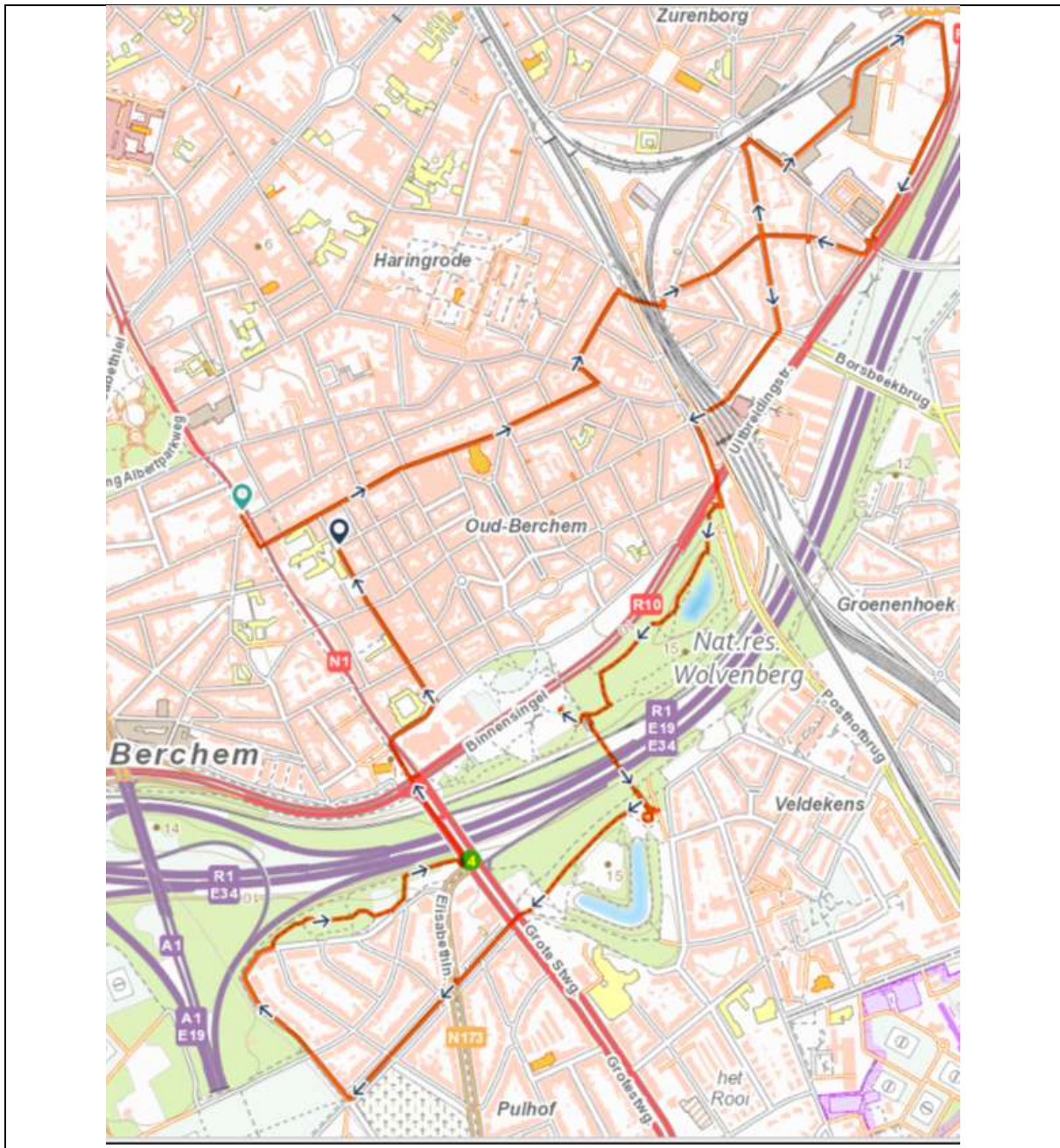

Een traditie vertelt dat de apostel der Franken, Willibrordus, hier in 710 een bidkapel zou gesticht hebben, bij een waterput (Albert Poels sculpteerde zijn beeld in 1962). Geografisch bevinden we ons op 12 m boven de zeespiegel, dit is de hoogste plek op de 'Hoghe Bergh'.

Na 'voorlopers' uit de 13^e eeuw, dateert deze laatgotische kerk van 1486-1517 maar zij onderging talrijke renovaties, o.a. na oorlogsschade van de 16e tot de 20e eeuw. Het interieur met zijn kunstwerken dateert bijna helemaal uit de eeuwen daartussen.

De opgaande bruine beuk zou mogelijk een vrijheidsboom van 1789 kunnen zijn; in 1949 werd hij beschermd. **Hier sluiten we af.**

Over Willibrordus van Utrecht > heiligen.net/heiligen/11/07/11-07-0739-willibrord.php

PARCOURS VAN DE VOORGESTELDE WANDELING (TOPO MAP VIEWER)**TIP:**

Neem gerust enkele vrijheden tijdens je toer, indien je een leuker plekje opmerkt, of volg parallelle straten (Van Luppenstraat // Cobdenstraat).

Zwerf vrij door de wijk Zurenborg (*tijdens de redactie waren sommige straten werfzones*).

Het park Brialmont/Wolvenberg laat je ook meer dan een verschillend pad volgen van in- tot uitgang.

Zwerf vrij door de begraafplaats Floraliënhof.

Verlaat het ringfietspad wanneer je de rood-witte/rood-gele tekens van de Grote-Routenpad ziet, doorheen het parkje.